

ZASADY ETYCZNE I ORGANIZACYJNE BADAŃ NAUKOWYCH PROWADZONYCH W ŚLĄSKIM UNIWERSYTECIE MEDYCZNYM W KATOWICACH

I. NADRZĘDNE ZASADY I WARTOŚCI ETYCZNE W PRACY NAUKOWEJ

§ 1

Działalność badawcza Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach opiera się na zasadzie wolności badań naukowych prowadzonych w duchu prawdy i rzetelności.

§ 2

1. Pracownika naukowego, realizującego badania w Śląskim Uniwersytecie Medycznym w Katowicach, obowiązują zasady etyki ogólnej, dobrych obyczajów, a szczególnie prawdomówności, wiarygodności, obiektywizmu, bezinteresowności i życzliwości.
2. Postawę moralną pracownika naukowego powinna cechować bezstronność, niezależność od zewnętrznych wpływów na prowadzenie badań, sprzeciw wobec wszelkich form dyskryminacji, krytycyzm wobec własnych hipotez i wyników, otwartość w dyskusjach z innymi badaczami, uczciwość, sprawiedliwość i rzetelność, odwaga w sprzeciwianiu się poglądom sprzecznym z aktualną wiedzą naukową oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej.
3. Pracownik naukowy powinien troszczyć się o rozwój swoich następców i kształtowanie ich postawy etycznej zgodnej z obowiązującymi standardami i normami etycznymi.
4. Pracownik naukowy powinien mieć zawsze na uwadze dbałość o utrzymanie społecznego autorytetu nauki, poprzez zachowanie wysokich standardów swojej pracy oraz obiektywną ocenę i rzetelne przedstawianie własnych wyników badań, niezależnie od zewnętrznych wpływów. Nie powinien przy tym wykorzystywać swojego autorytetu wypowiadając się na tematy wykraczające poza zakres swoich kompetencji w ramach prowadzonej działalności naukowej.

§ 3

1. Niegodne pracownika naukowego jest uzależnianie oceny osiągnięć naukowych, a także przedstawianych opinii i ekspertyz od kryteriów personalnych, narodowościowych, rasowych lub światopoglądowych.
2. Pracownik naukowy powinien niezwłocznie powiadomić Władze Uczelni o wiadomym mu, sprzecznym z prawem postępowaniu w obszarze nauki.

II. DOBRE PRAKTYKI W BADANIACH NAUKOWYCH I ZASADACH PRACY W ZESPOŁACH BADAWCZYCH

§ 4

1. Odpowiedzialność za stosowanie i promowanie dobrych praktyk w badaniach naukowych spoczywa na pracownikach naukowych, instytucjach naukowych oraz agendach rządowych i pozarządowych działających w obszarze nauki.
2. Do podstawowych obowiązków zespołu podejmującego pracę badawczą należy upewnienie się, czy planowane zagadnienie spełnia kryteria rzetelnego badania naukowego i dotyczy rzeczywistego postępu w danym obszarze wiedzy.
3. Przez rzetelne badanie naukowe rozumie się systematyczną i wnikliwą pracę w obszarze prowadzonych badań, zaczynając od właściwego przygotowania badań, poprzez analizę i porównanie uzyskanych wyników z dotychczasowym piśmiennictwem, na wnioskach kończąc.
4. Badania, w których uczestniczą ludzie lub zwierzęta muszą być prowadzone z poszanowaniem godności człowieka i jego autonomii oraz praw zwierząt, po uzyskaniu zgody odpowiedniej komisji bioetycznej.

§ 5

Obowiązki kierownika zespołu badawczego

1. Kierownik zespołu badawczego ponosi pełną odpowiedzialność za jakość i wiarygodność danych powstałych pod jego kierownictwem.
2. Kierownik zespołu badawczego odpowiada za to, aby praca zespołu badawczego była zgodna z regulacjami prawnymi oraz zasadami etycznymi obowiązującymi w nauce.
3. Kierownik zespołu badawczego jest zobowiązany do organizowania regularnych spotkań zespołu, okresowej analizy danych oraz weryfikacji postępu pracy naukowej.

4. Do obowiązków kierownika zespołu badawczego należy zachęcanie zespołu badaczy do prezentowania swoich osiągnięć na tematycznych sesjach, seminariach i konferencjach naukowych.
5. Kierownik zespołu badawczego jest zobowiązany do upowszechniania regulacji prawnych i procedur badawczych obowiązujących w Uczelni wśród współpracowników i nowych członków swojego zespołu oraz do ich egzekwowania w trakcie prowadzenia działalności naukowej zespołu.

§ 6

Praktyki dotyczące postępowania z dokumentacją związaną z działalnością naukową

1. Kierownik zespołu badawczego ma obowiązek zapewnienia właściwego prowadzenia dokumentacji prowadzonych badań i posiadania planu zarządzania danymi. Dokumentacja powinna być sporządzana skrupulatnie i przechowywana z zachowaniem zasad bezpieczeństwa, które mają zapobiec jej utracie, w sposób uniemożliwiający manipulowanie tymi materiałami i zapewniający ich dostępność po opublikowaniu wyników badań.
2. Dane źródłowe badania naukowego stanowiące podstawę określonej publikacji powinny być przechowywane zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa w bezpiecznym miejscu w jednostce, w której powstały.
3. W przypadku rezygnacji kierownika zespołu badawczego z pracy w Uczelni, dopuszczalne jest zatrzymanie przez niego kopii danych, po uprzedniej konsultacji z kierownikiem jednostki i za zgodą nowego kierownika zespołu badawczego.
4. Wyniki badań uzyskane w ramach działalności finansowanej przez Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach stanowią wyłączną własność Uczelni. W przypadku finansowania przez instytucję zewnętrzną, wyniki badań stanowią jej własność z zastrzeżeniem przepisów prawa o własności intelektualnej i przepisów zawartych w umowie. Usunięcie (wcześniej niż podano w punkcie 2) dokumentacji badania naukowego jest niedopuszczalne.

§ 7

Zasady organizacyjne pomagające ustrzec się naukowej nierzetelności

1. W przypadku projektów finansowanych z funduszy Uczelni, obowiązkiem kierownika jednostki, jeżeli nie pełni on jednocześnie funkcji kierownika zespołu badawczego, jest wyznaczenie osoby sprawującej tę funkcję.
2. Liczba pracowników naukowych powinna zapewnić efektywną wymianę doświadczeń naukowych oraz wgląd w postęp pracy badawczej.
3. W przypadku dłuższej nieobecności kierownika zespołu badawczego należy wyznaczyć jego zastępcę.

§ 8

Praktyki dotyczące procedur badawczych

1. Wszystkie prowadzone badania należy poprzedzić analizą towarzyszącego im ryzyka oraz skutków jakie wyniki badań wywierac mogą na społeczeństwo i środowisko.
2. Pracownicy naukowcy powinni planować realne cele badawcze, oszczędnie gospodarując środkami przeznaczonymi na ich wykonanie.
3. W przypadku badań prowadzonych na zwierzętach pracownicy naukowcy zobowiązani są do uzyskania opinii właściwej komisji etycznej.
4. Pracownicy naukowcy prowadzący badania na ludziach, tkankach izolowanych od chorych *ex vivo*, bądź przechowywanym ludzkim materiale biologicznym powinni uzyskać opinię Komisji Bioetycznej czy zaplanowane badanie jest eksperymentem medycznym.
5. Badacze przeprowadzający badania w oparciu o procedury rutynowe bądź rejestry zobowiązani są do przestrzegania ogólnych przepisów prawa i ochrony danych osobowych.
6. Badania spełniające kryteria eksperymentu medycznego muszą przed rozpoczęciem przejść odpowiednią procedurę akceptacji przez Komisję Bioetyczną.
7. Obowiązkiem badaczy jest ograniczenie do minimum ryzyka dla chorego.
8. Należy bezwzględnie respektować żądanie chorego dotyczące zakończenia udziału w eksperymencie, zapewniając mu alternatywne metody postępowania i pouczając o potencjalnych negatywnych skutkach jego decyzji.

§ 9

Praktyki autorskie i wydawnicze

1. Zastosowane metody badawcze, uzyskane wyniki i ich interpretacje należy publikować rzetelnie, przejrzysto i szczegółowo, aby możliwe było powtórzenie badania.
2. Autorstwo publikacji naukowej musi opierać się wyłącznie na twórczym i istotnym wkładzie w jej powstanie, tj. na znaczącym udziale w inicjowaniu idei naukowej, tworzeniu koncepcji oraz projektowaniu badań, na istotnym udziale w pozyskiwaniu danych, analizie i interpretacji uzyskanych wyników oraz merytorycznym udziale w redakcji publikacji.
3. Autorstwo lub współautorstwo pracy naukowej musi być uzasadnione udziałem w zakresie podanym w ust. 2. Odstąpienie autorstwa innej osobie lub też przyjęcie odstąpionego autorstwa, podobnie jak wszelkie próby wymuszenia odstąpienia od autorstwa są niedopuszczalne.
4. Niedopuszczalne jest pomijanie we współautorstwie osób, które wniosły istotny wkład w powstanie publikacji (według zasad określonych w ust. 2). Dotyczy to również studentów i osób zatrudnionych w innych jednostkach naukowych. Niedopuszczalne jest również uwzględnianie współautorstwa osób, które nie uczestniczyły na żadnym etapie powstania publikacji wymienionym w punkcie 2 lub których udział jest znikomy.
5. Podstawą do współautorstwa nie może być jedynie zdobywanie środków finansowych, udostępnienie aparatury i szkolenie w zakresie jej stosowania czy też ogólny nadzór nad grupą badawczą. Wykluczone jest autorstwo honorowe. Samo kierowanie jednostką naukową nie upoważnia do współautorstwa pracy powstałej w tej jednostce.
6. Pierwszy autor wraz z kierownikiem zespołu badawczego wspólnie podejmują decyzje dotyczące współautorów. Nazwiska współautorów powinny być wymienione w kolejności zgodnej z ich wkładem pracy. W przypadku równego wkładu pracy kilku współautorów możliwe jest ustalenie kolejności alfabetycznej, przy czym zaleca się zaznaczenie tego faktu w przypisach.
7. Kolejność nazwisk współautorów może ulec zmianie wyłącznie za zgodą pierwszego autora oraz kierownika zespołu badawczego.
8. Do obowiązków kierownika zespołu badawczego należy poinformowanie wszystkich badaczy o jakichkolwiek zmianach dotyczących listy nazwisk współautorów przed oddaniem pracy do publikacji.

9. Liczba zrekrutowanych chorych do badania wielośrodkowego nie powinna być jedynym kryterium uwzględnianym przy ustalaniu współautorstwa publikacji powstałej na podstawie wyników tego badania. O współautorstwie powinien decydować również udział w omawianiu wyników i redakcji publikacji.
10. Należy stosownie zaznaczyć uzyskane wsparcie finansowe oraz innego rodzaju pomoc w przygotowaniu danej publikacji, a także potencjalny konflikt interesów.
11. Ponowne publikowanie tego samego artykułu (lub istotnych jego części) można zaakceptować tylko za zgodą właścicieli praw autorskich. Zawsze wtedy należy podać odniesienie do pierwszej publikacji pracy.
12. Publikacja obejmująca wielu współautorów stanowiąca podstawę ubiegania się o stopień naukowy, powinna zawierać wydzieloną, samodzielnie przygotowaną część lub być zredagowana w taki sposób, aby można było ocenić udział merytoryczny w powstaniu publikacji osoby ubiegającej się o ten stopień.
13. W redakcji artykułu niewłaściwe i nieetyczne jest opieranie się wyłącznie na usługach profesjonalnych instytucji piszących artykuły lub też szeroko rozumianej pomocy tzw. „sztucznej inteligencji”.
14. W kontaktach ze środowiskiem pozanaukowym, w tym z mediami obowiązują te same standardy uczciwości i rzetelności jak przy publikowaniu wyników prac. Wyolbrzymianie znaczenia wyników badań i ich praktycznych zastosowań jest praktyką naganną i może przynieść szkodliwe następstwa.

§ 10

Odpowiedzialność współautorów

1. Kierownik zespołu badawczego ponosi szczególną odpowiedzialność za wiarygodność przedstawionych danych.
2. Pierwszy autor sporządza wstępny szkic pracy oraz odpowiada za prowadzenie i przechowywanie danych.
3. Współautorzy powinni utrzymywać ze sobą kontakt w celu dyskusowania nad istotnymi zagadnieniami. Dopuszczalna jest komunikacja za pomocą poczty elektronicznej z zachowaniem poufności.
4. W przypadku odejścia z jednostki pierwszego autora jego obowiązki przejmuje kierownik zespołu badawczego bądź wskazana przez niego osoba.

5. Na publikację pracy w ostatecznej wersji redakcyjnej wymagane jest pisemne wyrażenie zgody przez kierownika zespołu badawczego oraz wszystkich współautorów.
6. Zgodnie z procedurami międzynarodowymi wszystkie publikacje, przed ich upowszechnieniem, powinny być sprawdzane pod względem oryginalności i wiarygodności przez recenzentów. Specjaliści dokonujący oceny wiarygodności pracy powinni w swych opiniach pozostać niezależni i zachować tajemnicę służbową.
7. Wszyscy autorzy publikacji ponoszą pełną odpowiedzialność za ich treść.
8. Wkład pracy, który nie upoważnia do współautorstwa publikacji powinien być uwzględniony w podziękowaniach.

§ 11

Wolność informacji a tajemnica służbowa

1. Opinia publiczna ma prawo do informacji dotyczącej prowadzonych badań naukowych (o ile nie występują przeszkody natury formalno-prawnej).
2. W przypadku stwierdzenia szkodliwości badań, prowadzenia ich w sposób nierzetelny lub bez poszanowania zasad etycznych – należy je wstrzymać i powiadomić o tym fakcie bezpośrednich przełożonych lub jednostki nadrzędne.
3. Należy ujawnić współpracownikowi zakres możliwego ryzyka związanego z prowadzeniem badań.
4. Rezultaty badań naukowych powinny być regularnie publikowane w czasopismach o szerokim zasięgu.
5. Nieuzasadnione cytowanie przez pracownika naukowego własnych prac albo świadome pomijanie cytowania cudzych publikacji naukowych dotyczących badanego zagadnienia jest naganne.

§ 12

Wolność akademicka w obronie wolności nauki

1. Pracownik naukowy powinien bronić wolności nauki, w tym wyboru tematu pracy, metod rozwiązywania problemów badawczych oraz wolności słowa.
2. Należy stanowczo przeciwstawiać się:
 - a) cenzurowaniu zawartości merytorycznej wypowiedzi i publikacji naukowych,
 - b) ograniczaniu dostępu do materiałów źródłowych,

- c) utrudnieniu swobodnego przepływu informacji naukowych.
3. Pracownik naukowy powinien zawsze ujawniać swoje potencjalne konflikty interesów związane z tematyką prowadzonej działalności naukowej.
 4. Niewłaściwą reakcją na ujawnione nierzetelności, takie jak: ich niezgłoszenie lub próbę zatuszowania, należy ocenić jako rażące naruszenie podstawowych zasad etyki badań naukowych.
 5. Obowiązkiem pracownika naukowego jest również zwracanie uwagi Władzom Uczelni na ich niewłaściwe postępowanie.

§ 13

Praktyki dotyczące recenzowania i opiniowania

1. Pracownik naukowy nie może podejmować się zadania związanego z oceną prac naukowych, dorobku naukowego lub koncepcji badawczych innych pracowników naukowych, jeżeli wykracza to poza zakres jego naukowego doświadczenia i kompetencji.
2. Recenzenci i opiniodawcy biorący udział w ocenie projektów badawczych, publikacji, ocenie dorobku naukowego, wniosków dotyczących awansu naukowego lub objęcia stanowiska w instytucjach naukowych bądź innych form uznania, powinni odmówić udziału w procesie oceniania w razie konfliktu interesów pomiędzy nimi a osobą ocenianą.
3. Recenzje i opinie powinny być skrupulatne, dokładne i obiektywne, a oceny uzasadnione. Nieuzasadnione (tzw. życzeniowe) recenzje pozytywne są równie naganne jak nieuzasadnione recenzje negatywne.
4. Recenzenci powinni zachować swoje opinie w poufności do czasu ich publikacji.
5. Zarówno recenzenci jak i redaktorzy prac naukowych nie mogą wykorzystywać danych lub koncepcji zawartych w dostarczonych im tekstach.

§ 14

Praktyki dotyczące kształcenia młodej kadry naukowej

1. Powierzenie opieki nad licencjatami, magistrantami i doktorantami musi być przedmiotem szczególnej troski Władz Uczelni.

2. Opiekun osoby prowadzącej badania powinien rzetelnie wywiązywać się ze swoich obowiązków, a w szczególności dokładać starań, aby prowadzone badania spełniały wszystkie wymagania stawiane pracom naukowym. Jest on także współodpowiedzialny za naruszanie przez studentów i doktorantów praw autorskich i dobrych obyczajów w nauce.
3. Opiekun osoby prowadzącej badania naukowe musi zadbać o zaznajomienie jej z zasadami etycznymi obowiązującymi przy prowadzeniu badań, a przede wszystkim powinien stanowić dla niej właściwy wzór etyczny.

§ 15

Praktyki dotyczące relacji ze społeczeństwem

1. Wypowiedzi publiczne pracownika naukowego powinna cechować dbałość o prawdę i wiarygodność nauki. Obowiązują w nich te same standardy uczciwości i precyzji co przy publikowaniu wyników prac.
2. Pracownik naukowy, dla którego sprawy publiczne nie powinny być obojętne, może zabierać głos publicznie. Powinien jednak przestrzegać zasady, że autorytet naukowy może wykorzystać tylko w wypowiedziach mieszczących się w ramach swoich kompetencji.

§ 16

Unikanie konfliktu interesów

Konflikt interesów może wystąpić w szczególności w sytuacji:

- a) pozazawodowych powiązań osoby oceniającej z poddawaną ocenie osobą lub jednostką naukową;
- b) powiązań członka organu przyznającego środki z osobą lub jednostką naukową, której te środki są przyznawane;
- c) zakupu urządzeń, materiałów lub usług niezbędnych do prowadzenia badań w firmach, z którymi prowadzący badania lub osoba mu bliska ma powiązania finansowe, własnościowe lub menadżerskie.

III. OSZUSTWO NAUKOWE

§ 17

1. Oszustwo w badaniach jest najpoważniejszą formą wykroczenia w działalności naukowej. Przejawia się fabrykowaniem, fałszowaniem, plagiatowaniem lub innymi praktykami, które w poważnym stopniu odbiegają od powszechnie akceptowanego w świecie nauki postępowania.

Fabrykowanie polega na zmyślaniu wyników badań,

Falszowanie polega na zmienianiu lub pomijaniu danych, przez co ostateczne wnioski mogą być odmienne niż uzyskano w badaniu,

Plagiatowanie polega na kopiowaniu cudzego utworu (lub jego części) wraz z przypisaniem sobie praw do autorstwa poprzez ukrycie pochodzenia splagiatowanego utworu. Oszustwa te mogą pojawić się na różnych etapach pracy badawczej.

2. Ujawnienie tych oszustw powinno bezwzględnie prowadzić do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec sprawcy.

§ 18

Inne niewłaściwe zachowania

1. Niegodne pracownika naukowego są niewłaściwe zachowania w prowadzeniu badań naukowych, takie jak:
 - a) wykorzystywanie przy prowadzeniu badań naukowych wkładu innych osób, studentów, doktorantów, współpracowników bez odpowiedniej rekompensaty finansowej lub bez zaznaczenia tego wkładu w publikacji;
 - b) zezwolenie na współautorstwo publikacji osobom, które nie wniosły odpowiedniego wkładu intelektualnego w jej powstanie;
 - c) pozorowanie badań naukowych, nieodpowiadających faktycznym procesom poznawczym.
2. Do innych naganych form niewłaściwego zachowania można zaliczyć: prześladowanie i dyskryminację studentów, doktorantów i współpracowników, niewłaściwe wykorzystywanie funduszy na badania, nieujawnianie konfliktów interesów oraz protekcjonizm przy zatrudnianiu pracowników.

§ 19

1. Należy dołożyć wszelkich starań, aby proces dochodzeniowy z powodu domniemania oszustwa naukowego nie zakłócił lub nie ograniczył przebiegu badań. Dokumentacja dotycząca wszystkich aspektów postępowania wyjaśniającego musi być poufna, szczegółowa i prowadzona sumiennie.
2. W przypadku rezygnacji z pracy w Uczelni pracownika naukowego wobec którego toczy się postępowanie w sprawie domniemanego oszustwa naukowego, postępowanie należy kontynuować, aż do ustalenia jego ostatecznych wyników, pod warunkiem, że przepisy prawa nie stoją temu na przeszkodzie.

§ 20

1. Zgłoszenie oszustwa naukowego powinno zawierać precyzyjnie określony zarzut, jego szczegółowe uzasadnienie, podpis i dane kontaktowe osoby zgłaszającej. Władze Uczelni gwarantują ochronę danych osobie informującej o wiadomym lub domniemanym oszustwie naukowym. Ochrona powyższa wygasa w przypadku braku podstaw do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.
2. Niedopuszczalne jest, aby osoba podejrzana wykorzystywała swoje wpływy, stanowisko, czy jakkolwiek rozumianą przewagę przeciwko osobie informatora.
3. Niedopuszczalne są propozycje korzyści materialnych lub innych w zamian za nieujawnienie zaistniałego wykroczenia.
4. Niedopuszczalne jest wywieranie presji na osobę informatora.

§ 21

1. Postępowanie podjęte z powodu oszustwa naukowego rozpoczyna faza wstępna, którego celem jest ustalenie, czy podejrzania lub kwestie sporne wymagają przeprowadzenia dochodzenia oficjalnego.
2. Wszelkie informacje dotyczące domniemanego oszustwa naukowego zgłasza się Władzom Uczelni.
3. Jeżeli wysunięte zarzuty noszą znamiona prawdopodobieństwa, Władze Uczelni powinny przeprowadzić rozmowy z osobą, przeciw której wysunięto zarzuty oraz z informatorem, a także podjęcie działań przewidzianych przepisami prawa.

4. Rektor podejmuje decyzję o wszczęciu postępowania po zapoznaniu się z całością sprawy.
5. Przy rozpatrywaniu spraw o oszustwo naukowe stosuje się właściwe powszechnie obowiązujące przepisy dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich.

Powyższe postanowienia mają zastosowanie do prac rozpowszechnianych w postaci drukowanej i w sieci Internet oraz prezentowanych oficjalnie w formie ustnej.

Opracowano na podstawie:

- Kodeks Etyki Pracownika Naukowego. Polska Akademia Nauk 2020, Wyd. III
- Rekomendacje dla wykładowców/studentów/doktorantów Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach dotyczące wykorzystania opartych na sztucznej inteligencji generatorów tekstu, obrazu, dźwięku i wideo, 2023.